
MONOGRAFIE PRAWNICZE

PRZESTĘPSTWO
NIEGOSPODARNOŚCI
Z ART. 296 KK

IWONA SEPIOŁO

Wydawnictwo C.H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

IWONA SEPIOŁO • PRZESTĘPSTWO NIEGOSPODARNOŚCI
Z ART. 296 KK

Polecamy nasze publikacje:

Krystian Markiewicz

ZASADY ORZEKANIA W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

Maciej Siwicki

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ

Joanna Zięba

RENTY STRUKTURALNE W USTAWODAWSTWIE ROLNYM

Jacek Bąk (red.), Aleksandra Stepanów

EUROPEJSKIE PRAWO FINANSOWE

Przemysław Feliga

**STANOWISKO PRAWNE SYNDYKA W PROCESIE
DOTYCZĄCYM MASY UPADŁOŚCI**

Paweł Daniel

**WSTRZYMANIE WYKONANIA AKTU LUB CZYNNOŚCI
W POSTĘPOWANIU SĄDOWOADMINISTRACYJNYM**

Piotr Horosz

**WIERZYTELNOŚCI ZABEZPIECZONE PRAWAMI
ZASTAWNICZYMI W UPADŁOŚCI**

Justyna Kurek

**OCHRONA PRZED NIEZAMÓWIONĄ KORESPONDENCJĄ
W KOMUNIKACJI ELEKTRONICZNEJ**

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

PRZESTĘPSTWO
NIEGOSPODARNOŚCI
Z ART. 296 KK

IWONA SEPIOŁO

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2013

Wydawca: Natalia Adamczyk

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2013**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C.H.Beck
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-5686-0

ISBN e-book 978-83-255-5687-7

Spis treści

Przedmowa	IX
Wykaz skrótów	XIII
Wykaz literatury	XIX
Wykaz orzecznictwa	XLV
Rozdział I. Zagadnienia wstępne	1
§ 1. Wstęp	1
§ 2. Rys historyczny	1
I. Kryminalizacja nadużycia zaufania przed 1932 r.	1
II. Kodeks karny z 1932 r.	2
III. Kodeks karny z 1969 r.	5
IV. Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z 1994 r.	9
§ 3. Regulacje kodeksowe państw obcych	14
I. Rosyjski Kodeks karny	14
II. Francuski Kodeks karny	18
III. Niemiecki Kodeks karny	20
§ 4. Problematyka karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego przepisami art. 296 KK	23
Rozdział II. Przedmiot ochrony przepisów art. 296 KK	31
§ 1. Wstęp	31
§ 2. Rodzajowy przedmiot ochrony w postaci podstaw prawidłowego obrotu gospodarczego	34
§ 3. Indywidualny przedmiot ochrony w postaci interesów majątkowych przedsiębiorcy	54
Rozdział III. Podmioty czynów zabronionych z art. 296 KK	61
§ 1. Wstęp	61
§ 2. Znamię „zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą”	61
§ 3. Obowiązki i uprawnienia w zakresie zajmowania się sprawami podmiotu gospodarczego	68
§ 4. Ustawa, umowa i decyzja właściwego organu jako źródła zobowiązania menedżera do zajmowania się sprawami podmiotu gospodarczego	74

§ 5. Pełnomocnictwo jako źródło zobowiązania menedżera do zajmowania się sprawami majątkowymi podmiotu gospodarczego a odpowiedzialność na podstawie art. 296 KK	79
§ 6. Źródła uprawnień i obowiązków o charakterze formalnym i faktycznym	82
§ 7. Nieformalne kryteria prawidłowego gospodarowania.....	90
§ 8. Podmioty działające na podstawie ustawy, umowy i decyzji właściwego organu	96
§ 9. Osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej	100
Rozdział IV. Strony przedmiotowe czynów zabronionych z art. 296 KK ...	105
§ 1. Wstęp	105
§ 2. Czynność sprawcza polegająca na niedopełnieniu obowiązków lub nadużyciu uprawnień	105
§ 3. Przedmiot czynności sprawczej	119
§ 4. Szkada majątkowa jako skutek czynności sprawczej	120
I. Charakter i pojęcie szkody	120
II. Rozmiar szkody	128
III. Przyczynowość i przypisanie szkody	132
§ 5. Sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia znacznej szkody jako skutek czynności sprawczej z art. 296 § 1a KK ..	137
Rozdział V. Strony podmiotowe czynów zabronionych z art. 296 KK	143
§ 1. Wstęp	143
§ 2. Umyślność	143
§ 3. Nieumyślność	147
Rozdział VI. Formy stadialne i zjawiskowe związane z art. 296 KK	153
§ 1. Wstęp	153
§ 2. Formy stadialne	154
I. Przygotowanie	154
II. Usiłowanie	154
§ 3. Formy zjawiskowe	155
I. Menedżer jako sprawca kierowniczy i polecający	155
II. Współsprawstwo	158
III. Menedżer jako pomocnik	162
IV. Menedżer jako podżegacz	163
Rozdział VII. Zbiegi przepisów art. 296 KK z innymi przepisami prawa ...	165
§ 1. Wstęp	165
§ 2. Zbieg art. 296 KK z art. 23 ust. 1 ZNKU	165

§ 3. Zbieg art. 296 KK z art. 296a KK	166
§ 4. Zbieg art. 296 KK z art. 300 i 301 KK	167
§ 5. Zbieg art. 296 KK z art. 303 § 2 KK	167
§ 6. Zbieg art. 296 KK z art. 270 KK	167
§ 7. Zbieg art. 296 KK z art. 231 KK	168
§ 8. Zbieg art. 296 KK z art. 278 i 284 KK	168
Rozdział VIII. Cechy przestępne czynów zabronionych z art. 296 KK	169
§ 1. Wstęp	169
§ 2. Bezprawność w przestępstwie niegospodarności	169
I. Wprowadzenie	169
II. Stan wyższej konieczności	170
III. Zgoda pokrzywdzonego	175
IV. Dopuszczalne ryzyko	176
V. Działanie w ramach uprawnień i obowiązków	181
§ 3. Społeczna szkodliwość czynu	181
§ 4. Zawinięcie sprawcy	182
I. Wprowadzenie	182
II. Stan wyższej konieczności.....	183
III. Błąd co do znamion ustawowych. Błąd co do kontratypu i ekskulpacji. Nieświadomość bezprawności	184
Rozdział IX. Reakcja karnoprawna	187
§ 1. Wstęp	187
§ 2. Sankcje karne z art. 296 KK	187
I. Sankcja karna z art. 296 § 1 KK	187
II. Sankcja karna z art. 296 § 1a KK	188
III. Sankcja karna z art. 296 § 2 KK	188
IV. Sankcja karna z art. 296 § 3 KK	188
V. Sankcja karna z art. 296 § 4 KK	188
§ 3. Środki karne za przestępstwo z art. 296 KK	190
§ 4. Czynny żal z art. 296 § 5 i art. 307 KK	192
§ 5. Tryb ścigania przestępstwa z art. 296 KK	193
§ 6. Odpowiedzialność karna z art. 296 KK a sprawy wszczęte na podstawie art. 585 KSH	197
Zakończenie	199
§ 1. Wnioski	199
§ 2. Postulaty <i>de lege ferenda</i>	204
Indeks rzeczowy	209

Przedmowa

Po uchyleniu ustawą z 9.6.2011 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ przepisu art. 585 KSH (przestępstwo działania na szkodę spółki), przepisy art. 296 KK stały się jedynym karnoprawnym instrumentem ochrony interesów podmiotów gospodarczych przed nieuczciwymi i szkodliwymi praktykami menedżerów. Wraz z uchyleniem art. 585 KSH ustawodawca zdecydował się na przeprowadzenie istotnych zmian w treści art. 296 KK, które w szczególności prowadzą się do rozszerzenia zakresu kryminalizacji tych ostatnich przepisów o zachowania niegospodarne, które nie skutkują wyrządzeniem szkody, lecz jedynie doprowadzają do niebezpieczeństwa jej wyrządzenia. W związku z powyższym, w ostatnim czasie odpowiedzialność karnoprawna za niegospodarne zarządzanie cudzym mieniem zyskała nowy kształt i zakres, który wymaga nowej teoretyczno-prawnej analizy.

Za potrzebą takiego opracowania przemawia również fakt, iż przepisy art. 296 KK odnoszą się do najbardziej typowej i zarazem karygodnej postaci naruszenia reguł obowiązujących w obrocie gospodarczym, o czym świadczy fakt, że przestępstwo niegospodarności umieszczone zostało na czele rozdziału XXXVI Kodeksu karnego określającego przestępstwa gospodarcze. Artykuł 296 KK jest jednym z najważniejszych, a zarazem najczęściej wykorzystywanym w praktyce stosowania prawa przepisem chroniącym obrót gospodarczy. Problematyka art. 296 KK jest więc głównym zagadnieniem związanym z kwestią kryminalizacji obrotu gospodarczego i wymaga odpowiedzi na pytania charakterystyczne dla wszystkich przestępstw gospodarczych. Z drugiej strony wszystkie problemy dotyczące ochrony obrotu gospodarczego stają się aktualne na gruncie art. 296 KK. Okoliczności te powinny wskazywać, że interpretacja znamion przestępstwa niegospodarności ma dla doktryny i judykatury olbrzymie znaczenie. Tymczasem przepisy art. 296 KK nie doczekały się jeszcze kompleksowego opracowania², choć ich konstrukcja i treść wywołuje nadal wiele istotnych zastrzeżeń. Jednocześnie pozycja tego przestępstwa w systematyce przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu nie znajduje odzwierciedlenia w orzecznictwie sądów, które porusza ten temat częściowo³.

¹ Dz.U. Nr 133, poz. 767.

² W 2010 r. ukazała się pierwsza na rynku wydawniczym pozycja monograficzna autorstwa A. Zientary, *Przestępstwo nadużycia zaufania z art. 296 kodeksu karnego*, Warszawa 2010. Opracowanie to co prawda zajmuje się tym przestępstwem wielopłaszczyznowo, ale – jak się wydaje – bardzo pobieżnie. Na przykład omówienie kwestii zasadniczej, tj. istoty znamion „nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązku”, obejmuje zaledwie dwie strony. Ponadto w monografii tej autorka kwestię polityki kryminalnej i kryminologii omawia w kontekście wszystkich przestępstw gospodarczych, a nie tylko art. 296 KK. W konsekwencji nie udziela ona odpowiedzi na najważniejsze pytania związane z tym przestępstwem.

³ Trzeba zwrócić uwagę także na niewielką liczbę wszczętych postępowań przygotowawczych na podstawie tych przepisów. Zob. statystyki na stronie www.policja.pl.

W tym stanie rzeczy istnieje konieczność udzielenia odpowiedzi na następujące zasadnicze pytania:

1. Czy treść i konstrukcja art. 296 KK jest prawidłowa?
2. Czy dopuszczalna wykładnia art. 296 KK pozwala na jego racjonalne stosowanie?
3. Czy te przepisy karne są potrzebne i właściwe dla ochrony obrotu gospodarczego?
4. Czy art. 296 KK powinien być zmieniony, ewentualnie wykreślony?

Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania oparto na analizie dogmatyczno-prawnej. Jednak monografia nie ogranicza się jedynie do naświetlenia dotychczas wyrażonych w doktrynie poglądów i stanowisk. Zawiera również kilka rozwiązań autorskich, odnoszących się zarówno do wykładni regulacji aktualnie obowiązujących, jak też formułuje propozycje zmian w treści przepisów, wówczas gdy zdaniem autorki ingerencja ustawodawcy wydaje się być pożądana. W pracy rozważania oparto na wszystkich regułach wykładni, ze szczególnym uwzględnieniem wykładni funkcjonalnej, jako najbardziej pomocnej.

Dla wyjaśnienia powyższej problematyki analizę przeprowadzono za pomocą określonej struktury. W pierwszej kolejności odwołuje się ona do tradycyjnego rozbioru typu czynu zabronionego na jego znamiona, tj. przedmiot ochrony, podmiot, strona przedmiotowa, strona podmiotowa. Następnie omówiono cechy przestępne czynu zabronionego, tj. bezprawność, społeczną szkodliwość czynu oraz zawinienie sprawcy. Przedmiotem rozważań jest także kwestia zbiegu przepisów art. 296 KK z innymi przepisami prawa oraz problematyka kar i środków karnych.

Z uwagi na fakt, że przepisy art. 296 KK nawiązują do licznych rozwiązań przyjętych w nieobowiązujących już ustawach karnych, rozważania dotyczące konstrukcji art. 296 KK muszą być poprzedzone omówieniem poprzednio obowiązujących regulacji. W analizie tej zwrócono również uwagę na rozwiązania przyjęte w ustawach karnych wybranych państw europejskich.

Opracowanie składa się z dziewięciu rozdziałów, których istotę można sprowadzić do następujących zagadnień.

W pierwszym rozdziale przedstawiono art. 296 KK w ujęciu historyczno-prawnym i prawnoporównawczym. Szczególnie ważne jest zapoznanie się z modelem tego przepisu przyjętym w kodeksach europejskich. Sięgnięcie to tych źródeł może bowiem okazać się pomocne w rozstrzygnięciu wątpliwości pojawiających się na gruncie wykładni omawianego przestępstwa, a w ostateczności pozwoli na sformułowanie wniosków *de lege ferenda*. W tym celu autorka sięga do rozwiązań ustawy karnej rosyjskiej, niemieckiej i francuskiej, jako najbardziej zbliżonych do ustawodawstwa polskiego. W rozdziale tym przedmiotem rozważań staje się także problematyka zasadności tego rodzaju karyminalizacji. W szczególności należy zbadać, jakie wymogi i kryteria powinna spełniać tego rodzaju legislacja, aby nie zakłócała fundamentalnej dla gospodarki rynkowej zasady wolności gospodarczej.

Rozdział drugi dotyczy przedmiotu ochrony czynów zabronionych z art. 296 KK, w szczególności kwestii, czy przepisy te chronią tylko interesy związane z obrotem gospodarczym, czy wszelkie interesy majątkowe, a więc zarówno te związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, jak i wszelkie inne transakcje dotyczące majątku mocodawcy. W art. 296 KK posłużono się bowiem pojęciem „zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą”. Z jednej strony fakt umieszczenia tych przepisów w roz-

dziale zawierającym przestępstwa gospodarcze, sugeruje ograniczenie zastosowania art. 296 KK jedynie do ochrony interesów majątkowych przedsiębiorców, z drugiej strony jednak użycie w tym zwrocie spójnika „lub” może wskazywać na szerszy zakres ochrony, nieograniczonej do ochrony przedsiębiorców.

W rozdziale trzecim poruszono problematykę podmiotów czynów zabronionych z art. 296 KK. W szczególności przedmiotem dogłębnej analizy stają się rozważania dotyczące istoty „zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą” podmiotu gospodarczego, a ponadto treść i doniosłość źródeł uprawnień i obowiązków określających rolę pełnioną przez podmiot art. 296 KK. W tym miejscu należało także przyrzeć się temu, z jakimi podmiotami działającymi na podstawie ustawy, umowy lub decyzji właściwego organu możemy mieć do czynienia na gruncie omawianego przestępstwa.

Wydaje się, że podstawowym problemem wykładni art. 296 KK jest odpowiednia interpretacja znamion określających przedmiotowy zakres kryminalizacji (strony przedmiotowej). Zagadnienie to zostało więc omówione w kolejnym rozdziale monografii. Przepisy art. 296 KK zawierają opatrzone sankcją zakaz wyrządzenia szkody majątkowej oraz choćby sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia takiej szkody (art. 296 § 1a KK) w wyniku zachowania polegającego na nadużyciu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązków. Rozważenia wymaga tutaj kwestia istoty zachowania karalnego, sprowadzającego się do „nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków”, a ponadto problematyka szkody (lub sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa jej wyrządzenia), będącej skutkiem czynności sprawczej. W tej części pracy znajdują się rozważania dotyczące przedmiotu czynności sprawczych, a więc czy sprawy majątkowe podmiotu gospodarczego muszą odnosić się jedynie do czynności gospodarczych *sensu stricto*, czy ich przedmiotem jest majątek pokrzywdzonego oraz co będzie przedmiotem takich zachowań – składniki majątku czy dokumenty, informacja itp.

Przedmiotem piątego rozdziału jest odtworzenie treści znamion strony podmiotowej. Na uwagę zasługuje tutaj fakt, że art. 296 § 4 KK zawiera typ nieumyślny, co jest rozwiązaniem dyskusyjnym. Typ nieumyślny prowadzi bowiem do rozszerzenia pola kryminalizacji na zachowania będące przejawem niekompetencji lub podjęcia decyzji zbyt ryzykownych, którym nie towarzyszy zamiar wyrządzenia szkody majątkowej (lub chociażby zamiar sprawdzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa jej wystąpienia). Ustalić więc należy, czy nieumyślna realizacja znamion przedmiotowych w tym przypadku jest rozwiązaniem słusznym, czy wymaga może ingerencji ustawodawcy.

Rozdział szósty poświęcono formom zjawiskowym i stadialnym związanym z art. 296 KK. W rozdziale tym przedmiotem rozważań powinno być w szczególności zagadnienie problematyki usiłowania. Na gruncie art. 296 KK usiłowanie będzie przybierać postać bezpośredniego zmierzania do wyrządzenia szkody majątkowej lub bezpośredniego zmierzania do sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa jej wyrządzenia, przez nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków. Pojawia się zatem pytanie, czy także zmierzanie do wyrządzenia szkody o wartości niższej niż znaczna pozwala na karanie za usiłowanie popełnienia tego przestępstwa. Należy mieć również na uwadze, że decydowanie może przybierać formę współdecydowania. Ważną kwestią będzie więc wskazanie osób odpowiedzialnych za podjęcie bezprawnej decyzji gospodarczej, z czym wiąże się konieczność ustalania formy prawnokarnej, jaką każda z osób współdecydujących wypełniła swoim zachowaniem, z uwzględnieniem w szczególności współsprawstwa.

W rozdziale siódmym przedmiotem analizy jest tematyka zbiegu przepisów art. 296 KK z innymi przepisami prawa. Należy zauważyć, że znamiona omawianych przepisów sprowadzają się do wyrządzenia szkody (sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia szkody) przez nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków. Ustawa nie precyzuje jednak, w jaki sposób znamiona te mogą zostać wypełnione. Nie można więc wykluczyć sytuacji, w której sposób, w jaki nadużyto uprawnień lub nie dopełniono obowiązków, będzie stanowić inne przestępstwo.

W kolejnym rozdziale umieszczono cechy przestępne czynów zabronionych z art. 296 KK. Do przypisania odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 296 KK, oprócz wypełnienia przez sprawcę wymienionych wcześniej znamion przedmiotowo-podmiotowych, konieczne jest także, aby czyn był bezprawny, społecznie szkodliwy w stopniu większym niż znikomy oraz zawiniony. W tej części pracy przedmiotem analizy powinno być więc określenie, czy w przypadku art. 296 KK znajdują zastosowanie okoliczności wyłączające bezprawność i winę. Kwestia ta będzie miała duże znaczenie w kontekście oceny zasadności kryminalizacji tego rodzaju nieprawidłowości w gospodarowaniu. W praktyce stosunkowo często dochodzi do sytuacji, gdy decyzje gospodarcze podejmowane są na granicy zachowań bezprawnych i dozwolonych. Przyjęcie więc, że na gruncie art. 296 KK okoliczności te nie miałyby zastosowania, wpłynęłoby na znaczne rozszerzenie odpowiedzialności karnej osób zarządzających cudzym majątkiem.

W ostatnim rozdziale omówiono problematykę kar, środków karnych, czynnego żalu oraz trybu ścigania. Zasadność zwalczania przejawów przestępczości gospodarczej zależy bowiem w dużej mierze od siły oddziaływania orzekanych kar i środków karnych na jej sprawców. Ważne jest także, by nie zniechęciły one menedżerów do podejmowania ryzykownych, ale gospodarczo uzasadnionych decyzji. Nie można także bagatelizować wpływu przyjętego trybu ścigania na interes samego pokrzywdzonego tym przestępstwem. Menedżer, dokonując zamachu na interes majątkowy uczestnika obrotu gospodarczego, tak naprawdę atakuje ogół praw i interesów, które ten ostatni na zasadzie wolności gospodarczej określa i kształtuje. W związku z powyższym przedmiotem oceny powinny być więc instytucje czynnego żalu i trybu ścigania.

Powyzsze rozważania kończą wnioski i postulaty *de lege ferenda*.

Mojemu Promotorowi, Panu prof. dr. hab. Robertowi Zawłockiemu, pragnę serdecznie podziękować za wszechstronną pomoc w przygotowaniu rozprawy. Bez inspiracji, cennych wskazówek i życzliwości Pana Profesora powstanie niniejszej pracy nie byłoby możliwe.

Iwona Sepiolo

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

- KC ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
- KH rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.6.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.)
- KK ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
- KK franc. Kodeks karny francuski (*Code pénal*)
- KK ros. Kodeks karny rosyjski z 13.6.1996 r. (*Уголовный кодекс Российской Федерации*)
- KK z 1932 r. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.7.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- KK z 1969 r. ustawa z 19.4.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
- Konstytucja RP Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- KPA ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 267)
- KPK ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
- KRO ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 788 ze zm.)
- KSH ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 1030 ze zm.)
- OchrObrGU ustawa z 12.10.1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz.U. Nr 126, poz. 615)
- PrUpNaprz ustawa z 28.2.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 1112 ze zm.)
- StGB Kodeks karny niemiecki z 13.11.1998 r. (*Strafgesetzbuch*) (Federalny Dziennik Ustaw I, s. 945, s. 3322)
- KomPrywU ustawa z 30.8.1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (tekst jedn. Dz.U. z 2013 poz. 216)

SwobGospU	ustawa z 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 672 ze zm.)
PrBank	ustawa z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 1376 ze zm.)
ZNKU	ustawa z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm.)

2. Czasopisma i publikatory

Apel. W-wa	Apelacja Warszawa
AUL	Acta Universitatis Lodziensis
Biul. Bank.	Biuletyn Bankowy
Biul. PK	Biuletyn Prawa Karnego
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
CzPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U.	Dziennik Ustaw
GP	Gazeta Prawna
GSiP	Gazeta Sądowa i Penitencjarna
GS	Gazeta Sądowa
IIC	International Review of Intellectual Property and Competition Law
Jur.	Jurysta
Kontr. Państw.	Kontrola Państwowa
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
MoP	Monitor Prawniczy
MPH	Monitor Prawa Handlowego
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NP	Nowe Prawo
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAK	Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
OSNIK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Prokuratura Generalna
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich

Wykaz skrótów

OSPika	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PiŻ	Prawo i Życie
PB	Prawo Bankowe
PL	Przegląd Legislacyjny
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Sp.	Prawo Spółek
Probl. Praw.	Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz. Pol.	Przegląd Policyjny
PS	Przegląd Sądowy
PPK	Przegląd Prawa Karnego
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Rej.	Rejent
RPiE	Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
SC	Studia Cywilistyczne
SI	Studia Iuridica
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZN ASW	Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZN WSP	Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej
ZO	Zbiór Orzecznictwa

3. Organy orzekające

BGH	niemiecki Związkowy Sąd Najwyższy (<i>Bundesgerichtshof</i>)
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny

4. Inne skróty

art.	artykuł
b.	były
cyt.	cytowany (-a, -e)
ds.	do spraw

franc.	francuski
itd.	i tak dalej
itp.	i temu podobne
m.in.	między innymi
n.	następny (-a, -e)
Nb	numer brzegowy
niem.	niemiecki
niepubl.	niepublikowany
nin.	niniejszy
np.	na przykład
Nr	numer
orz.	orzeczenie
pkt	punkt
podkr.	podkreślenie
por.	porównaj
post.	postanowienie
poz.	pozycja
pt.	pod tytułem
przyp.	przypis
r.	rok
red.	redakcja
Rn.	Randnummer (numer brzegowy)
ros.	rosyjski
s.	strona (-y)
S.A.	spółka akcyjna
sp. z o.o.	spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
uchw.	uchwała
ust.	ustęp
w.	wiek
w zw.	w związku
wyr.	wyrok
t.	tom
tekst jedn.	tekst jednolity
tj.	to jest
tzn.	to znaczy
tw.	tak zwany (-a, -e)
z.	zeszyt
zd.	zdanie

ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz
§	paragraf

Wykaz literatury¹

- Adamski A.*, Przeszłość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej, Toruń 2003
- Adamski T.*, Kontrakt menedżerski, Pr. Sp. 1998, Nr 12
- Allerhand M.*, Kodeks handlowy. Komentarz, t. 2, Bielsko-Biała 1991
- Allmendinger J., Corell C., Kohlmann D., Müller T., Mundt L.*, Komentarz do § 266, <http://www.strafrecht-online.org>
- Andrejew I.*, Kwalifikacja prawna czynu przestępnego, Warszawa 1987
- Andrejew I.*, O niektórych nowych teoriach przedmiotu ochrony w prawie karnym, PiP 1958, Nr 1
- Andrejew I.*, Podstawowe pojęcia nauki o przestępstwie, Warszawa 1988
- Andrejew I.*, Polskie prawo karne w zarysie, Warszawa 1973
- Andrejew I.*, Rozpoznanie znamion przestępstwa, Warszawa 1968
- Andrejew I.*, Sporne kwestie w kodeksie karnym, PiP 1970, Nr 7
- Andrejew I.*, Unormowanie błędu we współczesnym prawie karnym, PiP 1979, Nr 5
- Andrejew I.*, Ustawowe znamiona przestępstwa, Warszawa 1959
- Andrejew I.*, Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978
- Andrejew I., Kubicki L., Waszczyński J.* (red.), System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989
- Andrejew I., Świda W., Wolter W.*, Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1973
- Bachrach A.*, Przestępstwo niegospodarności. Wykładnia art. 217 k.k. i wytyczne Sądu Najwyższego, PiP 1977, Nr 2
- Bachrach A.*, Przeszłość gospodarcza. Pojęcie i próba systematyki, PiP 1967, Nr 6
- Bafia J.*, Problemy kryminologii. Dialektyka sytuacji kryminogennej, Warszawa 1978
- Bafia J.*, Przestępstwa gospodarcze. Komentarz, Warszawa 1960
- Bafia J.*, Przestępstwa gospodarcze w projekcie kodeksu karnego, NP 1968, Nr 5
- Bafia J.*, Przestępstwa gospodarcze w k.k. z 1969 r., Warszawa 1970
- Bafia J., Hochberg L.*, Przestępstwa gospodarcze. Komentarz, Warszawa 1960
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M.*, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1977
- Baka W.*, Węzłowe kwestie racjonalności w kierowaniu gospodarką narodową, [w:] *B. Kamiński, A. Łukaszewicz* (red.), Racjonalność gospodarowania w socjalizmie, Warszawa 1980
- Barcik A.*, Etyka w zarządzaniu biznesem, Bielsko-Biała 1999

¹ Wykaz ten zawiera nie tylko pozycje powoływane w pracy, ale również te, z których przy pisaniu rozprawy korzystałam i bez których jej powstanie nie byłoby możliwe.